

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

O TRAPIOJI ŽMOGAUS ŠIRDIE...

Jau visai šalia gražiausia žiemos šventė – šv. Kalėdos. Kai turėtume būti laimingi ir ramūs, atlikę visus reikalingus darbus, nepamiršę savo artimųjų ir pasveikinę draugus. Būti ramūs...

Bet juk pasauly niekada nebūna ramu. Niekada nežinai, kas vyksta tą minutę, kai tu esi ramus ir laimingas. Kai tavo būties pilnatvė kvepia šviežiu vašku, žalia eglės šaka ir imbieriniais sausainiais, kito gyvenimas veriasi kaip juoda bedugnė, kurioje nėra nei paguodos, nei vilties. Tai kaip svarstyklės, kurios visada svyra: tai į vieną, tai į kitą pusę.

Galbūt todėl kaip niekada priverčia suklusti Naujojo Testamento žodžiai – saugokite savo sielas, žmonės. Kas dėl gyvybės praras savo gyvybę, tas ją atras, o kas žudys, neišgelbės savo sielos. Visas pragmatizmas sudūžta į gyvybės šventumą. Nieko vertesnio už gyvybę žemėje nėra. Ir jeigu ji nuvertinama, tai ne tik fizinei pasaulio sąrangai kyla pavojus, bet ir dvasinei. Juk puikiai suvokiame, kad pasaulis nėra begalinis, kad jis yra baigtinis, neamžinas, irstantis, ir vienintelis dalykas, kuris tiesia mums kelią į amžinybę – mūsų nemiršanti siela.

Tiesą pasakius, šiandienai mums jau yra paslapčia įteigusi mintį, kad šis tikėjimas – klaida. Nepažangus požiūris, neatliepiantis modernios būties vizijos. Nes iš tiesų reikėtų suvokti, kad pasaulis yra amžinas ir nuolat progresuojantis, o mūsų siela – laikina ir nelabai jam reikalinga. Metafizikos daugelis žmonių ne tik kad nebesupranta, bet ir nesiilgi. Užtat mielai metasi į ezoteriką, kuri smalsią žmogaus prigimtį užpila tuo, ką būtų galima pavadinti dvasiniais kvaišalais.

O, trapioji žmogaus širdie, žmogaus siela!.. Tau vis sunkiau ir sunkiau išlikti tyrai ir aiškiai, žinančiai savo tikslą ir kelią. Tau vis sunkiau mylėti savo paprastumą – visa tai, kas atrodo sudėtinga, nepaaiškinama ir modernu, traukia tave ir kelia sumaištį. Tau vis dažniau patinka kvailą išdidumą, vadinamą saviverte ir pasitikėjimu savimi, kurstančios tiesos.

Kaip gi aš galiu pasitikėti savimi, kai esu toks mažas, silpnas ir klystantis? Kaip gi aš galiu šaukti visus ir eiti pirma visų, jeigu nežinau, kas manęs laukia už posūkio? Ar gi aš galiu numatyti ateitį? Ar gi aš galiu būti tikras, kad niekada neišduosiu savo idėjos? Ar aš galiu nebijoti savo baimės?..

Ak, kad aš bent galėčiau nebijoti!..

Jeigu eičiau paskui Kristų, turbūt galėčiau. Nes pasitikėčiau Juo, o ne savimi.

Šv. Kalėdos mums tai primena. Kad nebijotume, jeigu jau einame paskui Jį. Nors šis pasaulis pilnas baimių – ir didelių, ir mažų, ir klaikių, ir juokingų. Ir atsikratyti jų sunku. Galbūt netgi neįmanoma. Bet jeigu tikime, kad siela yra amžina, vadinasi, yra vilties, kad šio pasaulio baimės kada nors pamiršime kaip slogų sapną.

Renata Šerelytė

Vytauto Šauklio nuotr.

* * *

*Balsas tarė: pradeda snigti.
Nė vienos nebuvo snieguolės.
Šaltos žinios kilo į kalnus,
Žodžiai rinkos uolos viršūnėj
Ir, pavirtę greitais kristalais,
Ėmė lėkti strėlėm ledinėm
Pro sušalusią amžinybę
Ant varinio raitelio klony,
Ant mieguistos chimeros bokšte,
Ant romėnų namo fasado,
Kur juodam akmeny iškalta:
Dykumoj plėšraus vandenyno,
Kur nugrimzta laivai ir miestai,
Pasilieka vien tiktai žodis,
Parašytas vandens paviršiuj.*

Henrikas Radauskas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2019 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. O trapioji žmogaus širdie... • 2-as psl. Astrida Petraitytė. „Ant meto naujo apsiliejo krauju: o kas, kas?“ / Kultūros kronika • 3-as psl. Metų knygos rinkimai. Vytautas Kaziela. Alyvmedžiai • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Naujojoje ekspozicijoje Kaune – Lietuvos dailės ir kultūros istorijos lobiai • 5-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Šokančios, šviečiančios, kalbančios ir dainuojančios raidės / Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Filmai tik apie sportą • 6-as psl. Romualdas Kriaučiūnas. Anykštėnų lobio skrynioje – visas pulkas žymūnų • 7-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Stasio Karanausko mįslė (2) • 8-as psl. Deimantė Žukauskienė. Argentinos lietuvių laikraštis „Laikas“: stovėti Dievo ir Tėvynės sargyboje.

Kitame numeryje: Bažnytinio paveldo muziejuje – naujos parodos • Metų knygos rinkimai. Vidas Morkūnas. „Pakeleivingų stotys“

„Ant meto naujo apsiliejo krauju: o kas, kas? Žiedas Ielijos, Panos Marijos Sūnelis”

Adventinių giesmių vakaras Mokytojų namuose. Iš k.: Veronika Povilionienė ir „Krivulės“ dainininkai

Lietuvių liaudies kalėdų giesmė

Ant meto naujo, apsiliejo krauju: o kas, kas?
Žiedas Ielijos, Panos Marijos Sūnelis.

Gal kūdikėlis, kaip avinėlis: o kur, kur?
Ant šieno kieto, tenai Jam vieta aprinkta.

Jautis pažino, Paną garbino: o kaip, kaip?
Ji šildydami ir priklaupdami ant kelių.

Sargeliai bandos, štai išsigandot: o dėl ko?
Jog jus vadina, Aniolis budina, tarydams.

Greitai, broleliai, bėkit, vaikeliai: o kur, kur?
Tenai, kur vysto Panelė čystą Sūnelį.

Bėki praščiokėli, nešk, piemenėli: o ką, ką?
Vienas purplėlė, kits karvelėlė vaikeliui.

Birb birbinėliams, švilpt švilpinėliams: dėl ko tai?
Idant verkiantį, vargus kentantį linksmintų.

Aniolai tada, greit balsą leido: o kokį?
Dievui aukštybėj garbė, žemybėj pakajus.

Karaliai jojo, karūnas klojo: o kur, kur?
Po Karaliūno guldo karūną kojeliui.

Dangaus linksmybes junt, ir žemybes: o iš ko?
Jog gelbėtojas, Išganytojas užgimė.

Gied Aniolėliai, gied piemenėliai: o kaip, kaip?
Būk pagarbintas iš Panos gimdytas Berneli. (2k.)

Tyliąją naktį balsas sugirdėjus,
Piemenys, kelkit: Dievas Greitai renkitės ir bėkit,
Į Betliejų paskubėkit Sveikint Viešpaties!
Greitai renkitės ir bėkit,
Į Betliejų paskubėkit Sveikint Viešpaties!

Nuėję rado Jėzų edžiose
Kaip pranašauta Dievo k
Jį Dievu jie pripažino,
Kaip juos angelas mokio
Ir pasveikino.
Jį Dievu jie pripažino,
Kaip juos angelas mokio
Ir pasveikino.

O Atpirkėjau, seniai laukiau
Tūkstančiais metų žmon
Laukė pranašai, karaliai
O Tu šią tiktai naktelę
Tepasirodei.
Laukė pranašai, karaliai
O Tu šią tiktai naktelę
Tepasirodei.

Mes irgi laukiam, Viešpatie
O kai ateisi pas mus per
Pulsim prieš tave ant ke
Gyvą kiekvienoj dalelėj
Šventos Ostijos.
Pulsim prieš tave ant ke
Gyvą kiekvienoj dalelėj
Šventos Ostijos

sirūpino, kad visiems užtektų lankstinukų su giesmių tekstais. Užvedus balsingajam dainininkui, tuoj įsijungdavo visas ansamblis bei gausi auditorija (įtariu, kad nemaža jos dalis yra nuolatiniai šių pasidainavimų dalyviai).

Povilionienė pirmiausia priminė, kad Adventas – susikaupimo metas, skeptiškai įvertindama išgalėjusią „blizgučių“ madą. Šiuo laikotarpiu ne tik darniai bendraujama su šeimos nariais, bet ir su išėjusių artimųjų vėlėmis. Daugiausia adventinių giesmių išlikę, pasak Povilionienės, jos gimtojoje Dzūkijoje, tad šio regiono tarmybės ryškios ir pateiktose giesmėse (pvz., *Da ir pasodzinsim un balto suolalio/ Oi kalėdos kalėdėlės/ Linko palinko balci suolaliai...*)

„Krivulės“ nariai tarp giesmių pasidalijo savo patirtais, girdėtais ar skaitytais Kūčių ir Kalėdų papročiais (tarp kurių – ant šventinio stalo padedamos lėkštės vėlėmis), „burtais“ (pvz., išsižiūrėjus į savąjį šešėlį, žvakės šviesos metamą, – storą, liesą, o gal net be galvos – gali patirti laukiančią ateitį) ir pan.

Svarbiausia, žinoma, buvo giesmės. „Krivulė“ tarp savo pasiūlytų giesmių išskyrė ikirikščioniškas, „pagoniškas“ ir krikščioniškas giesmes – pastarosios savo melodika bei žodžiais gali būti liaudies kūryba (tekstuką įvardijau tokios, man netikėtos giesmės įvadiniu posmeliu), gali būti ir tradiciškai bažnyčioje per Kalėdas skambantys kūriniai. Beje, Veronika paprieštaravo ansamblečių „propaguotai“ pagonybei – lietuviai nebuvo pagonys, reikia kalbėti apie senąją mūsų tikėjimą...

Taigi pasidainuoda, pasigiedota. Sugaudė ikirikščioniškos lietuvių giesmės „Vai ir atbėga bistrus alnalis“, „Linko palinko balci suolaliai“, gal nedaug kam žinomos liaudiškos Kalėdų giesmės „Bernelis gimė Bitlieju, dil tu džiągės Jeruzuliu“, „Ant meto naujo, apsiliejo krauju: o kas, kas?“ bei bažnyčiose įprasta „Gul šiandieną jau ant šieno“ ir kt.

Pati Veronika dar su-

dainavo dainą iš partizanų folkloro, ji „žemiškesnio“ turinio nei Advento-Kalėdų giesmės. Turiu prisipažinti, kad būtent ši daina išspaudė ašarą...

*Miegos Tėvynės sodai numylėti,
Ir vyšnios supsis į šerkšnų skaras.
Sugrišiu aš pro seną kaimo klėtį,
Pro tėviškės išlaužytas tvoras.*

*Bus Nemuno širdis nustojus plakti,
Žiema ledinį kaspinį išties.
Palauk manęs Kūčių žvaigždėtą naktį
Prie šulinio palinkusios svirties.*

*Bet nieks nelauks manęs – namuos bus tuščia,
Beržai išgriautą tėviškę bylos,
Ir nieks nepalydės į dalių rūšią,
Tik vienkiemy šuva piktai sulos.*

Vakaras užbaigtas šeimininkei Veronikai priminus mūsų žymiojo mitologo Norberto Vėliaus žodžius: per Adventą nusitiesia kelias tarp dangaus ir žemės, juo nusileidžia vėlės... Svarbu jas gražiai sutikti. □

Kultūros kronika

2019 metais Lenkijoje išleisti aštuoni lietuvių autorių knygų vertimai į lenkų kalbą. Tai Ričardo Gavelio romanas „Vilniaus pokeris“, Aurimo Švedo ir Irenos Veisaitės knyga „Gyvenimas turėtų būti skaidrus“, Herkaus Kunčiaus istorijų romanas „Obrazki Litewskie“ („Lietuviškos apybraižos“), poeto Gintaro Bleizgio poezijos tomas „Jonas Krikštytojas“, Dalios Grinkevičiūtės atsiminimai „Lietuviai prie Laptevų jūros“ (lenk. „Litwini nad morzem Laptewow“), Rasos Jančiauskaitės knyga vaikams „Powiedz to w mig“, gidas po modernųjį Vilnių „Wilno. XX–XXI wiek. Przewodnik architektoniczny“, Grigorijaus Kanovičiaus romanas „Miestelio romansas“ (lenk. „Ballada o miasteczku“). Beveik visos išvardintos knygos buvo pristatytos lenkų skaitytojui.

Lietuvių liaudies Kalėdų giesmė

Astrida Petraitytė

Ne pirmi metai Vilniaus mokytojų namuose vyksta „Pasidainavimai su Veronika“. Akis nekart užkliūdavo už pranešimų apie mūsų liaudies dainos „misionierės“ Veronikos Povilionienės kartu su koku folkloro ansambliu surengiamus vakarus. Viliojanti vizija pabūti tarp dainuojančių kartu su balsingąja Veronika senąsias mūsų daina vis likdavo neįgyvendinta.

Bet štai dabar, Adventui stojus, susiruošiau į tuos „pasidainavimus“, taigi teminį vakarą, įvardintą „Vai ir atbėga bistrus alnalis“; jo šeiminkai, greta Povilionienės, buvo Mokytojų namų folkloro ansamblio „Krivulės“ dainininkai. Nors ansamblio vadovė Jurga Racevičiūtė, deja, negalėjo dalyvauti, bet adventinės bei kalėdinės giesmės užpildė visą Baltosios salės erdvę, gi čia nebuvo skirties tarp dainininkų ir klausytojų – daugumą giesmių traukė visa salė. Matyt, „Krivulė“ pa-

2019 METŲ KNYGŲ RINKIMAI

Vytautas Kaziela **ALYVMEDŽIAI**

Vytautas Kaziela – poetas, publicistas. Gimė 1955 m. Valančiuose, Molėtų rajone. Mokėsi Suginčių vidurinėje mokykloje, statybos technikume, Vilniaus inžineriniame statybos institute. Dirbo „Tiesos“, „Dienos“ dienraščių, žurnalo „Gimtas kraštas“ korespondentu, laikraščių „Utenos apskrities žinios“ ir „Utenos Diena“ vyriausiuoju redaktoriumi. Išleido dešimt poezijos knygų, knygų vaikams, publicistikos rinkinį, sudarė ne vieną moksleivių ir Utenos krašto literatų kūrybos rinkinį. Apdovanotas Antano Miškinio premija už eilėraščių rinktinę „Kas nebus pralaimėta“, Utenos rajono meno ir kultūros premija už aukštaitiškos elegijos tęstinumą, lietuvių literatūros išliekamąją vertę.

* * *

sapnuoju:
krinti iš labai aukštai
dar spėji kažką pagalvoti

apačioje tarpeklis
alyvmedžių giraitė
per akmenis šniokščia upokšniai

kai gulėsi žemai
ir plėšrūs paukščiai
lesinės tavo akis

susijungs gyslos

su upėmis ir upokšniais
pursluojančiais
eilėraščių žodžiais

* * *

išsinerk iš savęs
leisk dar
augančiai
odai apdžiūti

tu gyvatė
žaltys
širdyje susisukęs

ar girdi
nušuoliuoja žirgai
kas balne – nesimato

tu ir pats nebe čia
po tavęs žolėje
vien kraujuojantis takas
iš vakar

* * *

mylimoji nuėjo
kalnų viršukalnėm
net pašaukta neatsisuko

dvidešimt metų
mačiau
klaidžiojant
vynuogynų slėniuose
užmaršties tarpekluose

retkarčiais
ji atsiųsdavo
edelveisų

(visai neišvaizdžios gėlės)
bet dažniausiai
pasipildavo akmenys
į ramybės saulėtekį

* * *

negaliu atleisti
sau savo senatvės
nemėgstu savęs sustorėjusio
nemiegančio naktimis

kai šalčiai užaina
kai ledas sukausto sąnarius
šviesa prasiskverbia pro plyšį
iš svetimų miegamųjų

mirtie tu kaip kekšė
pasirenki jauną
ar pinigingą

o aš atsišaudau

eilėraščių gniūžtėm
ir tolstu tolyn

kas veda mane
krintantį kartais sulaiko?

taip noriu į kalnus
į jūrą ar dykumą noriu
kol plaka –

girdi?

* * *

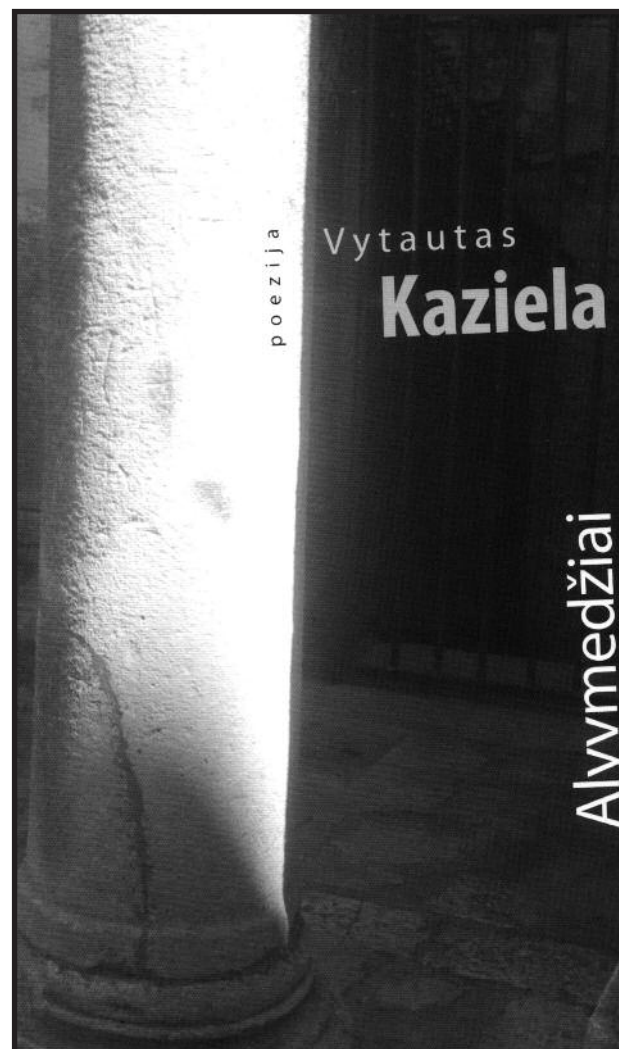
senas protėvių
statytas namas
prieš pirmąjį pasaulinį
su nenuitylančiais
naktį garsais
su nuobodžiais
pasakojimais apie vienatvę
su dūsavimais ir bildesiais
tarsi ramentais į akmenį

sėdėjom ilgai
gėrėm vyną
ir smaguriavome pyragaičiais
kalbėjomės
priešingi namo langai
lyg kino ekranai
pasakojo mūsų gyvenimus

kai tu išėjai
dar ilgai laikiau tavo ranką

* * *

tokia juoda
lyg lapkričio naktis
kai kelio ieško
vienišas keleivis

Vytautas Kaziela. *Alyvmedžiai*.
Eilėraščiai. – Kaunas, Kauko laiptai, 2018

ar dar prisimeni
su manim kartok
žodžius kurių neįveikė
nei laikas nei likimas

užmerk akis
ir tik tada įsivaizduok
šerkšnotą rožę
numestą ant grindinio

tylos pilna burna
tyla namuos
tik kala smilkiniuos
plaktukai geležiniai

* * *

kai mūsų viltis
už nevilgtį tampa sunkesnė
kai žuvusių širdgėlą primeta
laukiu nakties

kad bent dantimis įsikibčiau
į sapno paklodę
kad žuvusių pirštais
trumpam prisidengčiau akis

kai vėliavos kotą
suspaudžiu sugrubusioj rankoj
kas lieka po karo –
griuvėsiai širdy

nutolsta namai ir šventųjų
paveikslai
o mes tikrai žmonės
ir mums mūsų laisvė
sunki

Naujojoje ekspozicijoje Kaune – Lietuvos dailės ir kultūros istorijos lobiai

Spintelė – komoda iš XVII amžiaus

Gotikinės Lietuvos bažnyčių madonos

vyko įgyvendinti visus sumanymus, kad lankytojai gali pamatyti labai vertingus eksponatus, kurie pateikti įdomiai ir patraukliai. Pasak jos, labai svarbu buvo turėti tokią nuolatinę Lietuvos dailės, o tuo pačiu ir kultūros istorijos parodą. Parodos kuratoriai jau artimiausiu metu pradės rengti temines ekskursijas, įvairias edukacijas, kurių metu bus galima išsamiau susipažinti su vertingiausiais ir įdomiausiais jos eksponatais.

„Mes, kaip nacionalinis muziejus turime siekiamybę pristatyti dailės ir kultūros raidą, kuri reikalinga tam, kad suvoktumėm savo nacionalinę savastį: nuo ko pradėjome, kaip viskas vyko ir vystėsi, kaip konkrečiai menas atspindi visą Lietuvos istoriją“, – sakė ji.

Daugybė lankytojų po labai iškilmingo parodos atidarymo, kurio metu skambėjo ir gongų muzika, plūstelėjo į naujosios ekspozicijos sales. Pirmojoje salėje eksponuojami seniausi daiktai, unikaliūs, vertingi atradimai. Tai – monetų ir papuošalų lobiai, Kauno senamiestyje rasti kokliai ir lėkštės, jau minėta seniausia skulptūra Lietuvoje

Algis Vaškevičius

Kaune įsikūrusiame Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje pasitinkant jo įkūrimo 98-ąsias metines atidaryta retų Lietuvos XIV–XIX amžių kūrinių ekspozicija, kurią ne vienas jau vadina metų kultūrinio įvykiu. Joje lankytojai gali ne tik susipažinti su lietuviškais kūriniiais, nenusileidžiančiais to meto Vakarų Europos menui, bet ir pamatyti ypač retus ir vertingus kūrinius, kurie anksčiau nebuvo eksponuojami ar eksponuoti tik labai retomis progomis.

Parodos atidaryme muziejaus direktorė Ina Pukelytė trumpai apžvelgė muziejaus istoriją, prisiminė jo buvusias vadovus. Ji itin dėkojo visiems, kurie parengė naująją ekspoziciją, kurie dirbo negailėdami jėgų ir naktimis, kad ji būtų atidaryta numatytu laiku. Itin daug padėkų nusipelnė parodos kuratoriai – direktoriaus pavaduotoja Daina Kamarauskienė ir buvęs ilgametis direktorius Osvaldas Daugelis, taip pat architektas Saulius Valius ir jo komanda.

Parodos išvakarėse vos kelis mėnesius muziejui vadovavusi I. Pukelytė paprašė ją atleisti iš šių pareigų savo noru. Lietuvos kultūros ministerijos konkursą laimėjusi ir šiemet kovą muziejui pradėjusi vadovauti direktorė savo pasitraukimo priežasčių nenurodė, bet kalbama, kad jai sunkiai sekėsi rasti bendrą kalbą su muziejaus darbuotojais. Artimiausiu metu bus skelbiamas naujas konkursas šioms pareigoms užimti.

D. Kamarauskienė, pristatydama šią išskirtinę parodą pabrėžė, kad ją parengti buvo sudėtinga, nes apimamas 600 metų laikotarpis, ir pačią parodą ji pavadino „trupininiu pyragu“ arba „duona su grūdais“, o ne tortu, nes viskas čia tarsi suverta iš atskirų gabalėlių, detalių, mažyčių brangakmenių. Labai svarbu ir tai, kad tai bus nuolatine ekspozicija, o tokios, pristatančios mūsų dailės istoriją ir jos vertingiausių eksponatus muziejuje dar niekada nebuvo.

„Paroda vadinasi 'Lietuvos dailė', bet iš tikrųjų tai yra Lietuvos kultūros istorijos paroda. Čia pristatome unikalius, retus, vienetinius daiktus, kurie labai daug pasako apie mūsų istoriją. Štai kad ir vienintelė Lietuvoje išlikusi Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto privilegija, kuria Žemaičių vyskupui ir kapitulai suteikiamos žemės bei skiriami žmonės – pergamentas išliko iš 1421 metų. Tai ir garsoji Jono Bretkūno 'Postilė', išleista 1591 metais.

Tai ir reti žemėlapiai, kasinėjimų radiniai, keturi iš Lietuvoje rastų 36 lobijų. Tai ir unikali drobė mirties tema „Memento mori“, sukurta XVII amžiuje. Ne visada žinome, kaip vienas ar kitas retas eksponatas pateko į mūsų muziejų, tad laukiame ir naujų šios srities tyrinėjimų“, – sakė parodos kuratorė.

O. Daugelis taip pat džiaugėsi, kad lankytojai pagaliau turės galimybę pamatyti nuolatine mūsų dailės ekspozicija, išvysti retus ir labai įdomius eksponatus. Paprašytas paminėti penkis vertingiausius iš jų, buvęs muziejaus vadovas sakė, kad tokių ypatingų, išskirtinių yra daug, be jau minėtos Vytauto Didžiojo privilegijos tai ir seniausia Lietuvoje rasta skulptūra

Skulptūrinių portretų galerija

ra – „Žygaičių liūtas“, sukurta iš granito XIV amžiuje ir atsitiktinai rasta Tauragės apskrityje, Žygaičių parapijoje 1932 metais. Šią skulptūrą galėjo atgabenti XIV amžiuje Karšuvos kraštą puldonėje kryžiuočiai.

„Būtina paminėta ir nuostabias klasikines madonas, kurios yra šios ekspozicijos perlai ir joms skirta atskira salė. Tai nuostabūs Oginskių, Zavišų, kitų didikų giminių portretai, tai ir unikali XVII amžiaus spintelė-komoda, kurią puošia šv. Rozalijos portretas – šią vertybę muziejus įsigijo 1984 metais ir ji eksponuojama pirmą kartą. Galėčiau vardinti dar labai ilgai, bet lankytojai gali patys viską pamatyti ir įvertinti. Labai džiaugiuosi puikiu parodos dizainerių darbu, kurie viską pateikė labai įdomiai ir išradinčiai“, – sakė vienas iš parodos kuratorių O. Daugelis.

Parodos dizaineris architektas S. Valius prisipažino, kad įrengti šią ekspoziciją buvo išties didelis iššūkis, tarsi mokslinis darbas, tad teko gerokai pasukti galvą, kaip viską išdėstyti. Kai kurie daiktai yra jautrūs šviesai, tad jiems eksponuoti reikėjo sukurti ypatingas sąlygas. Tą pačią J. Bretkūno „Postilė“ lankytojai gali apžiūrėti kompiuterio ekrane, o knygos originalo viršelį pamatyti patys jį trumpam apšvietę. Liturginių drabužių rinkinio dalys – XVIII amžiaus tekstilės šėdėvrai kontuose juostos eksponuojamos specialiuose ištraukiamuose stalčiuose.

„Aš jaučiau didelę atsakomybę prieš šio muziejaus pastato autorių architektą Vladimira Dubeneckį, nes atėjau į suformuotą ypatingą erdvę su šiuolaikinio žmogaus mąstymu ir supratimu. Tai buvo ilgas, atkaklus darbas, kuris davė rezultatus. Man atrodo labai svarbu ir tai, kad pats šis muziejus atsirado jau tada, kai jauna atsikūrusi Lietuvos valstybė dar tik stojosi ant kojų ir jau rūpinosi tokio muziejaus įkūrimu, o kadangi pinigų jam pastatyti trūko, kai pusę jų suaukojo paprasti Lietuvos žmonės“, – sakė jis.

Po parodos atidarymo pakalbinta jos kuratorė D. Kamarauskienė džiaugėsi, kad įrengiant šią ekspoziciją pa-

š Lietuvos bažnyčias. Gotikinė skulptūra Lietuvoje galėjo pasirodyti tik po oficialaus Lietuvos krikšto 1387 metais. Tuomet ją kūrė kvietiniai Čekijos, Lenkijos, Livonijos, Prūsijos ir Vokietijos meistrai. Vėliau, įkvėpti užsienio menininkų, įsitraukė ir vietiniai skulptoriai.

Trečioje parodos salėje rodomi interjerų, aprangos atributai, meno kūrinių, gobelenai, turtinga skulptūrinių, tapytų, raizytų portretų galerija. Beveik visi kūriniai pasakoja neįtikėtinas asmenybių arba eksponatų atsiradimo istorijas. Kaip galėjo P. Smuglevičiaus piešinys nukeliauti į Paryžių? Kodėl du menininkai atsidūrė Sibire? Kam buvo skirtas prabangus 1679 metų veidrodys? Kodėl elnio ragai atsidūrė Zapyškio bažnyčioje? Šios ir daugelis kitų istorijų atsiskleidžia keliaujant per parodą, kurioje bus galima ne tik perskaityti, išgirsti audiogido pasakojime, tačiau susirinkti labiausiai patikusias į savo ekspozicijos vadovą.

Išpūdingi ir Pažaislio vienuolyno mecenatų Pacų portretai, reti Oginskių, Zavišų ir kitų didikų giminių portretai, čia yra galimybė pamatyti vienintelį išlikusį 1794 metų sukilimo vado Tado Kosciuškos autoportretą, nutapytą ant vėduoklės. Taip pat eksponuojami ir Peterburgo dailės akademijos auklėtinių, naujojo akademizmo atstovų Tado Goreckio, Jono Chručio, romantikų Mykolo Elvyro Andriolio, Vincento Dmachauskio, Eduardo Mato Romerio darbai, Radvilų stiklo dirbiniai ir kiti eksponatai. □

Didikų giminių portretai.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Šokančios, šviečiančios, kalbančios ir dainuojančios raidės

Stasio Eidrigevičiaus darbai.

L. Vasiliauskaitės - Rožukienės nuotr.

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Dešimtoji tarptautinė tipografikos bienalė „Keliančios raidės“ Jos dalyviai – Kinijos, Mongolijos, Prancūzijos, Suomijos, Nyderlandų ir Lietuvos dailininkai bei dizaineriai. Šiame jie gvildeno rašto fenomenalumo paslaptis šiuolaikiškais priemonėmis pagal ciklinių civilizacijų teoriją. Civilizacijos suklesti

Elenos Gandos Bogdanienės ir Jolantos Vazalinskienės „Dantiraštis – Samsara ženklai“

ir žlunga, tačiau žmonija išmoko perskaityti net prieš tūkstančius metų parašytus tekstus, pvz., Kinijos Orakulo kaulus, datuojamus 1200 m. pr. Kr. Gal todėl ir pasirinkta uroboro (gyvatės, kandančios sau į uodegą) koncepcija. **Esa Ojala:** „Kodėl mano gyvatė tokia spalvinga ir šilta? Aš norėjau būti išorine šildymo lempa ir dėl to, mano sumanymu, senovinis simbolis yra interpretuotas taip spalvingai ir sveikai, Šiuo metu pasaulis yra kupinas melo ir blogio, bet mano uroboras vis dar pasirengęs tikėti geresne ateitimi!“ Jaana Parkkila pristato kūrinį iš odos: *Įsivaizduok – dabar! Įsivaizduok – dangus! Įsivaizduok – oras! Įsivaizduok – klimatas! Įsivaizduok – ateitis! Įsivaizduok – gamta! Įsivaizduok – saulė! Įsivaizduok – sniegas! Įsivaizduok – dabar! Įsivaizduok – jokio alkio! Įsivaizduok – jokios neapykantos! Įsivaizduok – jokio karo! Įsivaizduok – ramybė! Įsivaizduok – DABAR! Elena Ganda Bogdanienė ir Jolanta Vazalinskienė video technika demonstruoja Dantiraštį – Samsara ženklus. Sanskrito kalba Samsara reiškia nuolatinį pasaulio kismą, mirties ir atgimimo cikliškumą. Autorės apmąsto žmogaus buvimo belaikėje erdvėje, transmigracijos, begalybės, nežinomybės, išlikimo, vilties klausimus. Atmosferos pokyčiai diktuoja naujas būties ir buities formas. Kuo tampa žmogus, spręsdamas visatos mįslę, tačiau pats išlikdamas didžiausia mįsle? Autorių ir jų darbų – per tris antrojo aukšto Titaniko ekspozicijų sales. Viename ekrane matome mezgančius vienas šalia kito pirmykštį žmogų ir robotą. Pasak parodos kuratorės Aušros Lisauskienės, raidės, raštas, tipografika amžiams bėgant patyrė daugybę transformacijų, bet niekada nepakeitė savo funkcijos, visada buvo ir yra universalūs informacijos nešėjai. Be rašto nei istorija, nei civilizacija nebūtų įmanomos tokia forma, kokią mes žinome. □*

Esa Ojala darbas „Urobor“

Filmai tik apie sportą

„Sporto kino festivalis 2019“ Lietuvos kino teatruose

LTKO prezidentė ir TOK narė Daina Gudžinevičiūtė su Lietuvos sporto žvaigždėmis.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Ne visi žino, kad be „Kino pavarario“, „Scanoramos“, „Tindirindžio“ jau šeštus metus gyvuoja ir Sporto filmų festivalis. Jį rengia ir programą sudarinėja Lietuvos tautinis olimpinis komitetas. Bilietų kaina prieinama daugeliui – 3 eur, o moksleiviams ir senjorams – 1 euras.

Šiame, kai ir dera rimtam festivaliui, jis truko aštuonias dienas (nuo lapkričio 26 iki gruodžio 3 d.) Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir pirmą kartą Šiaulių „Forum Cinemas“ kino teatruose; parodyta 13 filmų iš viso pasaulio, net iš Papua Naujosios Gvinėjos.

Programa skirta įvairių sporto šakų (krepšinio, ledo ritulio, bangų sporto) mėgėjams ir profesionalams. Pasak rengėjų, sportas atlieka socializacijos vaidmenį, mažina atskirtis, griaua stereotipus, suteikia džiaugsmo, moko saviraiškos, lavina mąstymą, sprendimų priėmimą čia ir dabar ir dar daug kitų dalykų.

Festivalio žanrai įvairūs. Kvapą gniaužiantis *National Geographic* filmas „Laisva siela“ (*Free Solo*): jo herojus be apsaugos įrangos lipa pavojingomis pasaulio uolomis, taigi ir filmavimo komanda turėjo išlikti šaltakraujiška. Arba įkvėpanti nepasiduoti „Nesustabdoma Betany Hamilton“ (*Unstoppable: Bethany Hamilton*) istorija: jaunai banglentininkei ryklis nutraukia ranką. Siekdama būti geriausia, mergina įveikia savo negalią ir išsklaido aplinkinių abejones.

Ispanų komedija *Čempionai* (*The Champions*) – apie Ispanijos parolimpinę krepšinio komandą ir jos trenerį, įvairius fobijų ir charakterių persilaužimus – filmas graudus ir juokingas, humoras subtilus ir labai reikalingas. Filmą pelnė 11 *Gojos* apdovanojimų Ispanijoje ir 5 – Lotynų Amerikoje, pernai pristatytas *Oskarui*.

Nepatogus atidarymo filmas „Aukso kaina“ („At the Heart of Gold: inside the USA Gymnastics Scandal“) – apie eriuką vilko kailyje. Jis parodytas pirmą kartą už JAV ribų. Tai istoriją apie 2016 m. JAV gimnastikos rinktinę sukretusį seksualinį skandalą, olimpinės rinktinės gydytoją Larry Nassar, kuris niekam neįtariant dešimtmečius priekabiavo ir seksualiai išnaudojo jaunasias sportininkes. Filmą atskleidžia skandalą su visais jo

„užkulisiais“, nesuvokiamą bendruomenės norą jį ignoruoti ir viso to pasekmes. Ši juosta – tai aukų, kurių galėjo ir nebūti, balsas. Buvęs JAV gimnastikos rinktinės gydytojas Larry Nassar šiuo metu atlieka bausmę iki gyvos galvos.

„Šis filmas atidarymui – drąsus festivalio organizatorių pasirinkimas“, – prieš seansą sakė festivalį pristaciūsi žurnalistė Aistė Stonytė, – tarp sporto ir kultūros bendra seksualinio priekabiavimo tema. Šis filmas gali atverti suaugusiems akis, nes vaikai neturi galios. Per filmus turime pasakoti ne tik įkvėpiančias, bet šiuo atveju ir siaubingas istorijas. Privalome užtikrinti, kad tokios istorijos nepasikartotų“.

LTKO iniciatyva 2019-ųjų metų rugsėjo 26-ąją *LTeam* konferencijoje pirmą kartą pareikšta LTKO iniciatyva – atstovauti sportininkams, saugoti ir ginti juos nuo seksualinio priekabiavimo, diskriminacijos, psichinės ir fizinės prievartos.

Sporto filmų festivaliai pasaulyje. Pirmasis įvyko 1979 m. Palerme. Kasmet už geriausius (vaidybinį, trumpametražį; apie futbolą ir parolimpinio sporto) filmus išdalinamos *Aukso riterio* statulėlės, o specialūs prizai skiriami vadybininkams ir sporto klubams, olimpiečiams ir parolimpiečiams, techniniam personalui, televizijos ir radijo komentatoriams.

Pirmasis tarptautinis *Moterų sporto filmų festivalis* įvyko 2016 m. savaitę prieš prasidedant Rio de Janeiro olimpinėms žaidynėms Californijoje. Parodyta 17 trumpametražių ir vaidybinų dokumentinių filmų apie 11 sporto šakų sportininkes. Pagrindinį prizą laimėjo „T-Rex: jos kova dėl aukso“ – istorija apie dviejų olimpičių aukso medalių boksininkę Claress Shields.

Lietuvio apdovanojimas tarptautiniame sporto kino ir televizijos federacijos festivalyje. FICTS (tarptautinio olimpinio komiteto (TOK) pripažįstama organizacija) įkurta 1983 m. ir apima penkis žemynus, 16 sporto kino festivalių (116 šalių, tarp jų ir Lietuva). Šiame spalį „Issukio finalui“ Milane atrinkti 136 filmai iš 55 šalių. Iš jų – Arūno Matelio „Nuostabieji lūzeriai. Kita planeta“. Jis už šį filmą gavo „Garbingojo paminėjimo“ (*Honourable mention*) prizą (tai vienas iš šešiolikos šio filmo apdovanojimų). □

Anykštėnų lobio skrynioje – visas pulkas žymūnų

Romualdas Kriaučiūnas

Štai kaip paskutiniame šios knygos puslapyje aptarta pati knyga: „Netradiciniai Anykščiai – dar vienas intriguojantis, gausios informacijos prisodrintas liudijimas, kokia neišsemiama šio Rytų Lietuvos kampe lobių skrynja. Ir be didžiųjų rašytojų bei populiarių pramoginių objektų juose yra ką pamatyti, sužinoti (...)“.

Knygos autoriai, Rimantas Vanagas ir jo sūnus Nerijus, teigia, kad vadovėlinis Anykščių įvaizdis – tai lietuvių literatūros klasikų lopšys. Rašytojai išgarsino šį kraštą, gamtą ir žmones. Turistui rodoma šventenybe tapusi Antano Baranausko klėtelė, A. Vienuolio-Žukausko memorialinis muziejus, Jono Biliūno gimtieji Niūronys. Be rašytojų paminklų Anykščių krašto svečiui taip pat rodomas Jono Biliūno „Laimės žiburys“, Anykščių šilėlis, Puntukas, Puntuko brolis, Angelų, Siauruko ir Arkliaus muziejai. Anykščiai – tai ir Šventosios kloniai, šilėlis, ežerėliai, piliakalniai.

Sudarydami šią knygą autoriai daugiausia rėmėsi jau anksčiau jų pačių sukaupta medžiaga, papildydami ją naujai surastais šaltiniais ir faktais. Autoriai tikisi, kad knyga sudomins jaunimą, paskatins didžiulius gimtine, prisidės prie Anykščių populiarinimo, pasitarnaus ir svečiui, ir gidui, ir kiekvienam, besidominčiam garbinga šio krašto praeitimi. Prie Anykščių yra „baltuoju auksu“ vadinamo kvarcinio smėlio karjerai.

Pagarbiai pristatomos tarpukario asmenybės – pirmasis Anykščių savanoris Antanas Avizienis, Amerikon emigravęs garsusis Anykščių vyndarys Balys Karazija, gydytojas ir šaulys Adomas Laskauskas, filosofijos ir teologijos daktaras kun. Juozas Čepėnas. Vakaruose taip pat prisiglaudė Vasario 16-osios Akto signataras, socialdemokratų vadas Steponas Kairys, operos dainininkė Ona Zabielaite-Karvelienė, JAV lakūnas Paulius Šaltenis, pokario didvyris Albinas Gaška, pasaulinio garso mokslininkas Algirdas Avizienis ir kiti.

Knyga sudaryta iš dviejų dalių. Pirmą dalis 236 puslapių, o antroji – vos 41 puslapis. Priežastys tuoj paaiškės. Pradėkime nuo pradžios, nuo Konstantino Sirvydo, gyvenusio vos ne prieš pusę tūkstančio metų. Didžiojoje Lietuvoje jis buvo antrasis, raštu prabilęs į tautiečius gimtąja kalba. Konstantinas Sirvydas būsimoms kartoms paliko darbų, be kurių sunku įsivaizduoti tuometinę lietuvių kalbos brandą ir

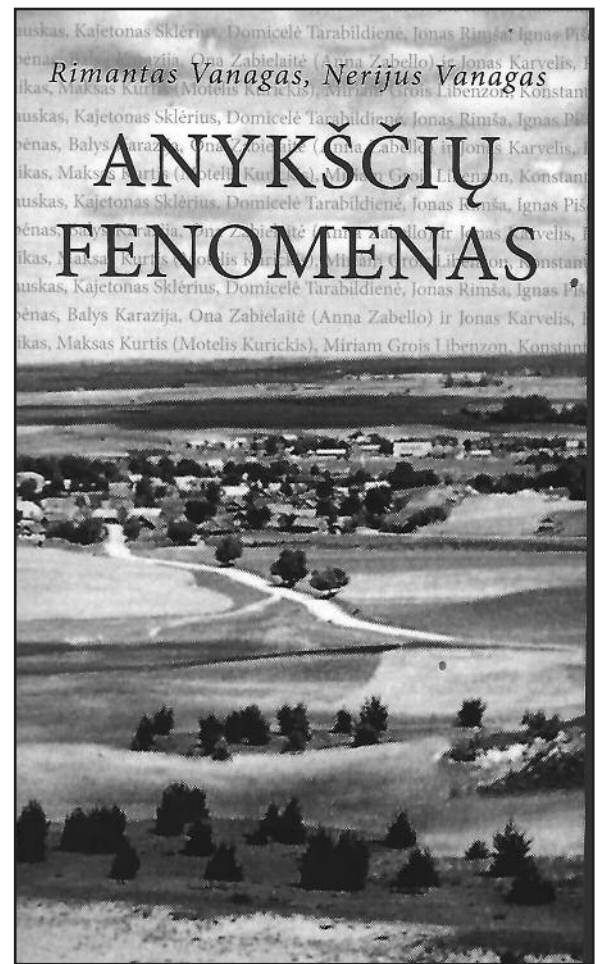
tolesnę jos raidą.

Antruoju žymūnų pristomas Laurynas Stuoka-Gucevičius, sukūręs Vilniaus katedrą. Jo pirmoji užduotis buvo Verkių dvaro pastatų projektavimas ir statyba. Tai tie patys Verkiai, kuriuose man teko lankytis 1988 m. rudenį. Po to jis atstatė Vilniaus rotušę ir Vilniaus katedrą. Skaitytojo dėmesio laukia jau minėtas „titnaginis“ socialdemokratas Steponas Kairys, buvęs Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto pirmininkas. Vaižganto sielos žmogus buvo kun. Juozapas Čepėnas. 1838 m. atvykęs į Anykščius jis tuoj aplankė rusų stačiatikių šventyklą. Kai kunigas aplankė žydų rabiną, visi miestelio žydai staiga tapo jam labai palankūs.

Knygoje deramo dėmesio sulaukia ir Balys Karazija, lietuviško vyno karalius. Sekėsi jam Lietuvoje. Nepražuvo ir atvykęs į Ameriką, kur tapo vyno dirbtuvių darbininku, valytoju, sargu. Pristatomi Ona ir Jonas Karveliai. Tai garsios operos dainininkės ir jos vyro „malūnininko“ gyvenimas. Tarsi įdomus kontrastas yra Petras Biržys-Akiras, daugiau žinomas kaip „Pupų dėdė“, vienas populiariausių tarpukario Lietuvos asmenybių. Jis daugiau nei dešimtmetį linksmo šalį per radiją ir savo gastrolėmis. Daugeliui žinoma eiliuota frazė „Vilnius mūsų, o mes rusų, Lietuvėle nebe mūsų.“ Jos autorius kaip tik yra tas pats P. Biržys. Už šias eilutes 1941 m. sėdo į kalėjimą. Vėliau į šaltąją jį grūdo ir hitlerininkai.

Tarp žymūnų randame auksinės širdies daktarą Adomą Laskauską ir jo sūnų Kęstutį, dirbusį Baltimorėje mėsos gaminių ir prieskonių pramonėje. Pussimti metų pastarasis Baltimorės mieste vedė lietuvių radijo valandėlę. Iš Dabužių kilęs pasaulyje garsus menininkas Mstislavas Dobužinskis. Pagarbiai minimas menininkas Juozapas Kamarauskas, sukūręs daugiau kaip 4000 tapybos ir grafikos darbų. Kitas menininkas – Kajetonas Sklėrius, puikus peizažo ir portreto meistras. Skyrelyje „Amžinai vis nerimas ir nepasitenkinimas“ skaitytojas supažindinamas su Domicile Tarabildiene, pripažinta menininke. Garsesnis už ją buvo dailininkas Jonas Rimša, iš Lietuvos pasprukęs į Braziliją. Vėliau jis gyveno Argentinoje, Bolivijoje, Taityje ir kitur. Jo kūrybinis palikimas – daugiau kaip tūkstantis tapybos ir grafikos kūrinių. Jis buvo pirmasis lietuvių dailininkas, kuris rimtai susidomėjo indėnais. Paskutinis knygoje aptartas tapytojas – Ignas Piščikas, dalį savo gyvenimo praleidęs Irkutsko srityje kaip tremtinys.

Pagarbiai aprašomi tėvas ir sūnus Antanas ir Algirdas Avizieniai. Savanorį Antaną pribloškė 1940 m.

Rimantas Vanagas, Nerijus Vanagas. *Anykščių fenomenas*. Petro ofsetas, Vilnius, 2016, 292 psl.

gautas įsakymas Lietuvos neginti, nors visą gyvenimą ruošėsi Tėvynės gynybai. Traukiantis iš Lietuvos į lagaminėlį jis įsidėjo lietuvišką trispalvę, A. Šapokos „Lietuvos istoriją“ ir savąją karininko uniformą. Po karo jis su šeima atvyko į Ameriką. Sūnus Algirdas jau jaunystėje buvo vadinamas „vunderkindu“. Dvidešimtyje puslapių glaustai pristatytas jo gyvenimas, taip pat ir pasiekimai moksle, skautų veikloje, visuomeniniame gyvenime. Nesistebėčiau, jeigu jis būtų žinomiausias anykštėnas, tebegyvenęs tarp mūsų. Žymūnų pristatyme taip pat rikiuojasi Sivickų-Mockų šeima. Neseniai apie menininkę Nijolę buvo pastatytas dokumentinis filmas „Nijolė“, bet jo dar nemačiau. Ištekėjusi už Alfonso Mockaus, po karo Nijolė apsigyveno Kolumbijoje. Jų sūnus Antanas, universiteto profesorius, buvo išrinktas Bogotos miesto mėru. Jis taip pat suorganizavo lietuvių chorą, kartu su jais šoko, šventė lietuviškas šventes.

Prieš akis – antroji knygos dalis. Joje yra trys skyreliai – apie Dovydo tautos pėdsakus, apie kvarcinį smėlį ir dingusį legendinį Peslių kaimą. Noriu truputį daugiau paminėti Anykščių žydus. Istoriniuose šaltiniuose jie pirmą kartą paminėti 1567 m. XIX a. pabaigoje Anykščiuose gyveno apie 3000 žydų, beveik 70 proc. visų miestelio gyventojų. Mieste buvo sinagogos, veikė žydiškos mokyklos. Žydai turėjo dvi bibliotekas. Labai mėgo teatro vaidinimus.

Antrojo pasaulinio karo išvakarėse Anykščiuose gyveno apie 2000 žydų. Daugelis jų ne savo valia sugulė Liudiškių piliakalnio pašlaitėje 1941-ųjų vasarą. Hitlerininkams įžengus į miestelį ėmė lietus žydų kraujas. Bene plačiausiai pasaulyje žinomas Anykščių žydas yra dailininkas Rudolfas Baranikas. Šiame skyrelyje trys puslapiai taip pat skirti Broniui Janickui, kurį vadino „kanibala“, t.y., žmogėdra. Jis išgarsėjo kaip žydšaudys. Jis neva gyrėsi nukovęs mažiausiai tūkstantį žydų. Vėliau paaiškėjo, kad šis žmogus buvo ne tik žiaurus, bet ir išdavė viską, ką tik galėjo: tėvynę, artimuosius, kaimynus, draugus. „Abiejų okupantų pakalikas. Lageryje jis tarnavo enkavedistams, tą patį darbą varė ir išėjęs į laisvę“ (253 psl.).

Pačiame paskutiniame knygos puslapyje paminėtas ir Pesliuose gimęs poetas Rimantas Vanagas, 1983 m. parašęs eilėrašį apie gimtinę. Už tai KGB įgaliotinio buvo viešai apkaltintas „banditų“ garbinimu.

Knygoje pateikiami asmenvardžiai. Tai gražus patarnavimas skaitytojui. Iš viso susidarė vienuolika puslapių su maždaug 400 pavardžių. Pateikiamas ir naudotos literatūros sąrašas. Knygos tiražas tikrai nemažas – 3000 egz.

Ačiū autoriams už anykštėnų lobio skrynį ir visą pulką atmintinų žymūnų! □

Laurynas Stuoka-Gucevičius

Dailininkas Jonas Rimša

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

STASIO KARANAUSKO MĪSLĖ (2)

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Pabaiga. Pradžia 2019 m. gruodžio 14 d. „Kultūroje“

Paminklas Jonui Biliūnui Užuožeriuose turi savo istoriją. Vos pradėjo tašyti, išsprūdo iš rankų kirvis, apsisuko ore ir trenkė į kojos kaulą. Dar ir dabar duobutė toj vietoj... J. Biliūnui prie kojų katinėlis glaudžiasi, o Brisius – kitoje gonkelių pusėje.

Poezijos žiedą skleidžianti stogastulpio forma – tai A. Miškiniui skirta „fantazijos gėlė“.

Beje, meistro skulptūros skaptuotos tame pačiame ažuolo stiebe. Tai – Vinco Svirskio mokykla.

– Kokios mintys lydėjo, imantis paminklo Baranausko mylimajai ir įkvėpėjai Karolinai?

– Kaliau minkštų, švelnių formų tartum augalą poezijos žiedą. Vienoje pusėje – poetė su paukšteliu rankoje, kitoje – sustingusi jaunų žmonių drama: Baranauskas, tiesiantis ranką mergaitei, ir ji, nuleidusi akis ir padėjusi ranką ant juos skiriančio barjero.

– Kuriais savo darbais tikite ir dabar?

– Visi paminklai, kuriuos galėjau kurti be spaudimo iš šalies, kuriuos laisvai komponavau, yra mieli. Jiems priskirčiau Baltųjų Lakajų legendų motyvais sukurtuosius, Čiurlionio kelio paminklus, Juodkrantės „Laukiančiąją“, kai kuriuos kapinių paminklus.

S. Karanauskas neslepia, kad būta ir skubotesnių, mažai nusisekusių darbų. Kol galėjo, dirbo nepaprastai intensyviai: 8-10 paminklų per vasarą. Trupėdavo kaulai, sąnarių uždegimai kankindavo. Atsiguldavo žiemą ir vėl planuodavo vasaros darbus, o paskui... pasinerdavo į skiedras. Išėmus inkstą, pradėjo vengti sunkaus darbo. „Nesinori visai subyrėti“, – sako S. Karanauskas, o man vis tiek knieti išsiaiškinti, kokių skulptūrų ar skulptūrinių kompozicijų nepavyko sukurti. „Dar turiu ažuolų likučių, tad juose ir pabandyčiau įkūnyti tai, ko kitur negalėjau, – prisipažįsta. – Čia nieko nereikės varžytis. Svajojau ant savo gimtojo Šaltinių kaimo kapelių juos visus į smėlį susmaigstyti. Tai bus gražu! Kiekvienas bus kitoks, tarsi kito kūrėjo dirbtas...“

Ar tiki meistras, kad medis turi sielą? Ar pasikalbėdavo su juo prieš pakeldamas kirvį?

– Medžiai tokie pat gyvi padarai kaip ir tie, kurie laksto, – sako S. Karanauskas. – Jie ir jaučia, ir atmintį turi. Tik nelaimė jų: negali nuo skriaudėjų pabėgti.

S. Karanauskas savo šneką pailiustruoja mokslininkų tyrinėjimais, papasakoja apie prie obels prijungtus jautrius daviklius, kurių dėka įsitikinta, kad obelis iš tolo atpažįsta ir bijo savo skriaudėjo sodininko, ją genėjančio, pjaustančio, o į pašalinį asmenį obelis nereaguoja. Pasisako, jog, tašydamas ažuolus, mėgsta paskaičiuoti jų rieves. Tai – metraštis, bylojantis apie klimato svyravimus, saulės energijos pulsavimus, sausas ir lietingas vasaras. Net pabandė pagal rieves parašyti gaidas – saulės giesmę žemei. Melodija – lyg ir lopšinė. „Nežemiška muzika!“ – tebesižavi atradimu S. Karanauskas.

– Kažkada savo laiške rašėte apie naujas temas, naujas išraiškos priemones, kūrybinius ieškojimus ir tuos rimtus samprotavimus užbaigėte gan savotiškai: „kuris kaip esame trenktas“. Atrodo, toji smagi iš pirmo žvilgsnio, tačiau keista išvada tikrai turi racijos...

– Ko gero... O kuris kaip trenktas juokaudavom per seminarus. Pavyzdžiui, Lionginas Šepka muštinėse gavo basliu per galvą ir nuo tada jam visas pasaulis apsvirtė ant kito šono. Nemokėjęs net kirvakočio nusitašyti tapo nuostabiu kūrėju. Aš pats, mažas būdamas, pabandžiau kaip gandras, rankom plasnodamas, nuo pečiaus nuskristi. Stipriai asloje prasiskėliau kakta, liko įdubusi. Ipolitui Užkurniui per Teklės kermošių Palangoje užtvojo su kažkokiu žvejybos įrankiu per makaulę. Irgi išėjo į sveikatą... Pamenu, vienąsyk prikibom prie tokio visada apsnūdusio Julijano Gridziuškos: kaip esi trenktas? Ginasi nesąs. Netikiu. Argi sveikas žmogus darytų Širvintų bibliotekai užuolaidas iš medinių trijų metrų ilgio grandinių? Netrenktas tokio darbo nedirbsi. Tokie mes, kūrėjai iš savamokslų tarpo...

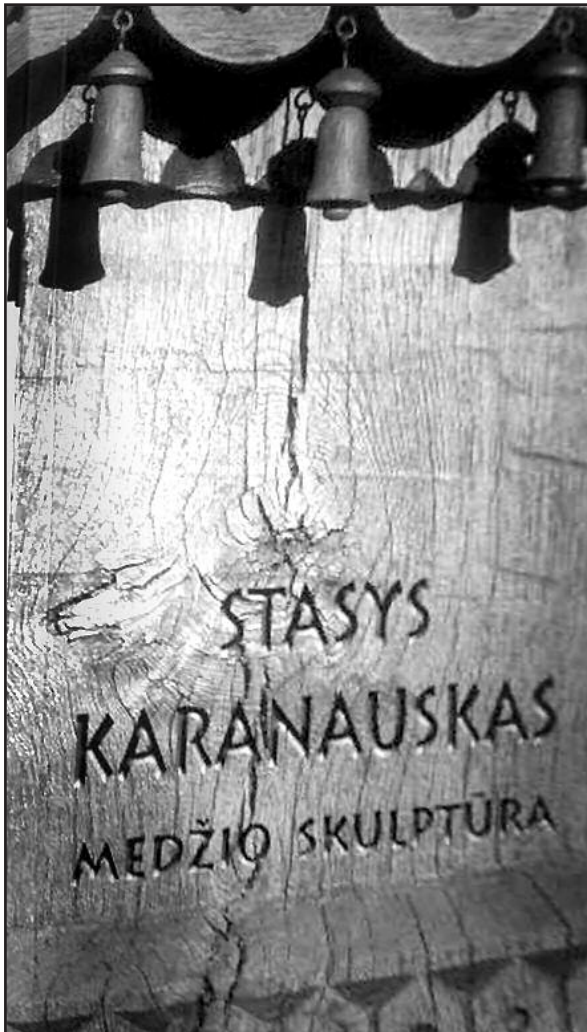

Stasio Karanausko Rūpintojėlis

Susitinka su „kirvio broliais“ ne tik seminaruose. Susirašinėja su I. Užkurniu, A. Puškorium, Pranu Petroniu, kitais bendraminčiais, pafilosofuoja, išlieja širdį.

II

Dabar, kai šiek tiek sumenko fizinės jėgos, kirvį ir kaltą S. Karanauskas pakeitė į biolokacinį rėmelį, virgulę ir svambalą, tyrinėja žmonių bioenergetinius laukus. Įsitikino, kad yra šalia mūsų regimas ir neregimas pasaulis, kad galima iširti energijos rūšį ir stiprumą, bando nustatyti, ar tai turi kokių ryšių su talentais. Tyrinėdamas susidūrė su tokiais reiš-

Stasio Karanausko „Medžio skulptūra“

kiniais, kuriuos tik stebuklu galima paaiškinti. Pavyzdžiui, spaudos raštai ir klišės jokios energijos neturi, o ekstrasenso gydytojo portretai laikraštyje ir kalendoriuje spinduliuoja tokią galingą energiją, kokios nė vienas ligi šiol tirtas žmogus neturėjo. Aušros Vartų Dievo Motinos mažas paveikslėlis, vienuolio Šarbelio klišė ir kosminis maldynas spinduliuoja vienodos rūšies labai netikėtą energiją... Neseniai susidūrė su keistu reiškiniu – su „bedvase“ architektūra. Pasirodo, pastatų sienos skleidžia ne tik galingą, bet ir ne visada žmogui palankią energiją. S. Karanauskas pasakoja apie Utenoje statomą Šv. Dvasios bažnyčią. „Jau stovi koplyčia ir klebonija. Architekto tikrai neeilinio esama. Fantazija – drąsi, netikėta, bet... negyva“. S. Karanauskas teigia, kad tik kryžiai skleidžia energiją, o sienos – ne. Jis jau supratęs, kas kaltas: „Autorius deformuoja architektūrinės linijas, siekdamas naujumo, originalumo. Rezultatas – negyvas, bedvasis statinys, nors iš pažiūros išpūdingas ir pompastiškas“. Anot S. Karanausko, bažnyčios sienos ir visa aplinka turi žmogų teigiamai veikti. „Aušros Vartų, taip pat kaimų medinės bažnytelės visom savo detalėm gieda psalmes“, – sako tyrinėtojas. Tačiau bene įdomiausi žmonių energetinių galingumų tyrinėjimai. „Kai kam gal ir nemalonu sužinoti, kad jo dvasia „vos vos plevena“ ir kad prigimties nepakeisi“, – sako S. Karanauskas. Anksčiau jis manęs, kad mokslas, darbas ir treniruotės „padaro“ žmogų, o dabar matęs, jog toli gražu ne paties žmogaus nuopelnas, jei ką ypatingo pasiekia ar kad visur nosį kaisioja. Tai priklauso nuo to, ar galinga prigimtis.

S. Karanauskas sako, jog, nors „šiaip esąs ligų sugadintas paliegėlis, trečiartūšis žmogus“, jo prigimtis galinga. Tiki ir jo didenybe Likimu, kuriuo nesiskundžia.

Bene geriausiai S. Karanauską bus supratęs jo bičiulis I. Užkurnys, viename savo laiške parašęs: „Kiekvienas Tavo žingsnis – lyg į didelį kalną žengtas. O dabar jei kas sunėštų Tavo kūrinį į vieną vietą ir sustatytų apie piliakalnį, ot stebėtūsi praeiviai – būtų ne blogiau kaip Jono Biliūno Laimės žiburys...“

III

Šiam S. Karanausko laišku jai 16 metų. Įdomus jis dėl dviejų dalykų: kartu su juo atsiūsta tik ką išspausdinta jo knygelė, kurioje – poema apie aukštaičių deivę Indrąją bei kvietimas... kurti monarchistų partiją.

„Kaip žemaičiai turi Žemaitę, savo užmirštą pramotę, kurią bandžiau į žmonių atmintį grąžinti, taip aukštaičiai – Indrąją, tariamą žemdirbystės įvedėją. Senos tos legendos, siekiančios matriarchato laikus. Berods, nė viena Europos tauta negali tuo pasigirti. Tik archeologai iš radinių sprendžia, kad moterų valdžia seniau buvo ir gyveno žmonės laimingai savo Aukso Amžiuje. Nebuvo tada karų. Tik užplūdę indoeuropiečiai atnešė ginklus ir žudynes“, – rašė tuomet S. Karanauskas.

Na, o gerokai ilgesnė šneka skirta kvietimui, kurį gali suprasti, kaip nori. S. Karanauskas su dviem draugais užsidegė kurti monarchistų partiją, kurią įkūrus būtų galima ir karalių išrinkti, nes „tose Europos tautose, kur monarchija, geriausiai tvarkomasi“. „Gaila, mūsų pažįstamas grafas Pliateris pasimirė, būtume ir jį suagitavę. O mes visi trys, deja, muzikų giminės. Tačiau už karalių! O kur jūsų bajoriška savigarba? Leonai, mesk kol kas tautos žvaigždžių paieškas ir aprašinėjimus ir organizuok monarchistų partiją. Pirmieji išsirašysim, jei muzikų – menininkų su aukštesniąja prigimtimi iš Dievo malonės – nepaniekinsi“, – smagiai savo laišką užbaigė žymusis aukštaitis.

Sveikas humoro jausmas („jei buvo blynų valgytojų partija kuriama, kodėl negalima būtų steigti monarchistų?“) – dar viena graži S. Karanausko savybė.

Argentinos lietuvių laikraštis „Laikas“: stovėti Dievo ir Tėvynės sargyboje

Nuotraukos iš leidinio „Lietuviai Argentinoje: 1918–1968 Lietuvos laisvės kovos metai“

Deimantė Žukauskienė

Pirmąją lietuvių spaustuvę Argentinoje 1913 m. atidarė Juozas Pauga. Savo spaustuvėje jis išspausdino lietuvių liaudies dainyną, paties parengtą „Lietuvos istoriją“ (Historia antiqua de los Lithuanos), lietuvių bei ispanų kalbos žodynų ir vadovėlių.

pasirodė ir kitų leidinių: mėnesinis laikraštis „Argentinos lietuvių balsas“ (iki 1930 m. „Balsas“), leistas 1927–2001 m., savaitraštis „Argentinos naujienos“ (nuo 1930 m. „Pietų Amerikos naujienos“), leistas 1929–1931 m., „Darbininkų tiesa“, 1929–1938 m. ir kt.

Apie XX a. 4-tą dešimtmetį lietuvių organizacijos pradėjo leisti ir daugiau periodinių leidinių, kuriuose išryškė-

jo leidėjų pažiūros bei įsitikinimai. Argentinos lietuvių spauda siekė prisidėti prie lietuvių bendruomenės Argentinoje formavimosi ir tautinio identiteto išsaugojimo bei puoselėjimo.

1948 m. vieną rugsėjo sekmadienį, susirinkus būreliui lietuvių inteligentų, nutarta leisti naują mėnesinį lietuvių žurnalą „Laikas“. Pirmasis „Laiko“ iniciatorius ir ilgametis redaktorius buvo vyskupas Pranas Brazys, kuris pakvietė bendradarbiauti rašytojus, mokslininkus, spaudos bendradarbius Teodorą Daukantą, Juozą Kėkštą, dr. A. Laucį, užsienyje gyvenančius Kazimie-

rą Čibirą, Stasį Ylą, Jurgį Brazaitį, V. Bieliauską.

„Laiko“ tikslas nuo pradžios buvo teikti tikslias informacijas iš viso pasaulio ir pavergtos tėvynės, stovėti tau-

tos sargyboje, nešant lietuvišką kūrybingą žodį į mūsų tautiečių namus po Pietų kryžiumi. Nors keitėsi redaktoriai, bet „Laikas“ savo užsibrėžtą tikslą išlaikė: tebestovi Dievo ir Tėvynės sargyboje.¹

1952 m. įsigytos ir pirmos spausdinimo mašinos, patalpintos Tėvų Marijonų vienuolyno patalpose. Pirmasis „Laiko“ spaustuvės administratorius buvo kunigas Kazimieras Vengras, jam išvykus į Rosarijo miestą, darbus perėmė kun. Vitas Šimanskis, o vėliau - Pijus Gudelevičius. „Laiko“ spaustuvėje savo knygas išspausdino rašytojai Petronelė Orintaitė, Antanas Vitutis ir kt.

Laikui bėgant, keitėsi leidinio redaktoriai, dažnumas, forma. „Laikas“ iš žurnalo virto į laikraštį. Taip laikraštyje atsirado daug temų, įsimintinų darbų, naujų skilčių. 2002 metais „Laikas“ dar kartą keitėsi – tapo mėnesiniu biuleteniu.

„Laiko“ skiltyse nuolatos yra nagrinėjamos lietuviškų papročių temos, ypačingai „Motery“ skyriuje duodama lie-

tuviškų šeimų išlaikymo. Tuo pačiu bandoma parodyti „Mokslo, meno ir literatūros“ skiltyse kaip turtinga yra lietuvių kalba, dėl jos menas duodami lietuvių laimėjimai mokslo ir meno srityse.²

„Laikas“ buvo skaitomas ne tik Argentinoje, bet ir visoje Pietų bei Šiaurės Amerikoje, kur gyvena lietuviai, pasiekdamas kartais ir Europos kraštus. „Laikas“ bendradarbiavo su pasaulio spauda, lietuviškomis organizacijomis ir laisvinimo sąjungomis. Leidinys leistas apytiksliai iki 2002 m.

Reikia tikėti, kad ne amžiais vergausime, kaip sako mūs dainius, bet išauš vieną dieną laisvės rytas ir mūsų pavergtai Tėvynei. Tuomet „Laikas“ galės pasveikinti naują kartą jau laisvėje. Tuomet „Laikas“ galės pasiekti ir Nemuno krantus ir perduoti mūsų visų troškimus ir linkėjimus.³

1 Lietuvos lietuvių Argentinoje: 1918–1968 Lietuvos laisvės kovos metai / [paruošė ir redagavo Jonas Papečks]. – Rosario : Rosario lietuvių bendruomenės leidinys, 1968, p. 110.

2 Ten pat, 112.

3 Ten pat, 113.

STASIO KARANAUSKO MĪSLĖ (2)

Atkelta iš 7 psl.

IV

Na, o naujausio laiško, rašyto šių metų spalio 28-ąją, atsiradimą niekaip kitaip paaiškinti kaip mistika, negaliu. Abu būdami gerokai užimti, nebendravome jau keletą metų. Ieškodamas savo gausiame archyve ko nors tokio, kas sudomintų „Draugo“ skaitytojus, užkliuvau už užrašų, susijusių su S. Karanausku. Koks buvo nusiteimas, kai po poros dienų sulaukiau senojo bičiulio laiško!

„Man jau 92 metai. Toks amžius, kai žmogus ima su dangum šnekėtis. Su dangum, tai ne su klebonu aiškintis. Gal bus įdomu – biologaciniu būdu pakalbinau Jėzų Kristų, gavau atsakymus į savo 37 klausimus“, – laiško turinys daugiau negu rimtas. O jo priede – klausimai ir labai lakoniški („Taip“; „Ne“; „Nėra“; „Negalima“; „Galima“; „Privalo“) atsakymai.

Kaip visa tai vertinti, sunku pasakyti. Ir nors atsakymas į paskutinį klausimą, „ar galima šiuos klausimus ir atsakymus viešai skelbti“ teigiamas, nesiryžtu šito daryti.

Smagu vis dėlto sužinoti, kad ir šiandien S. Karanauskas užimtas kūryba, ir, kiek jėgos leidžia, vis ką nors naujo parodo pasauliui. O vienas paskutinių ažuolinių paminklų pastatytas Miežonių kaime (Molėtų r.). Pats naujasis darbas – jo rankomis ištekintas pasaulio sandaros modelis.

Šis ypatingas žmogus – medžio skulptorius ir drožėjas, tapytojas, lite-

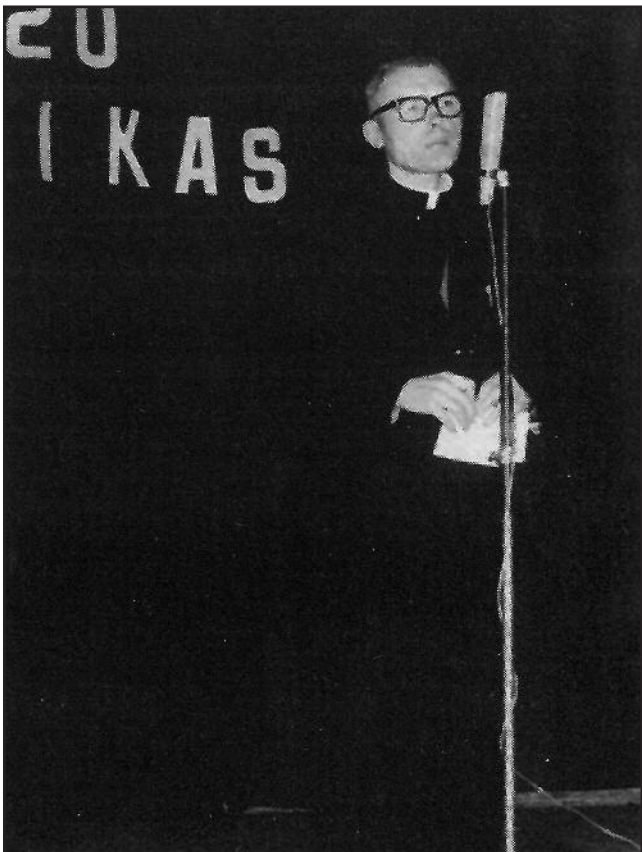
ratas, fotografas ir dar devynių galų meistras – jau perkopė devintą dešimtį. Sunku ir suskaičiuoti sukurtus darbus. Vien stogastulpių, kuriuos Lietuvoje kurti pradėjo vienas pirmųjų, dar 1970-aisiais, – per 80. Monumentalių medžio drožinių – per 20. Penki grožinės kūrybos leidiniai, dar ir su autoriaus iliustracijomis. Tarp jų – net kelios mitologinės poemos. Šių eilučių au-

Stasio Karanausko skulptūra

toriaus darbo kambaryje – jo pagamintos originalios baltų mandalos. Sako – jos neša laimę.

Bendraudant su S. Karanausku net nesitikėti, kad tai – ankstyvoje vaikystėje, vos trylikos praradęs klausą būsimasis menininkas. Auksinis pavyzdys, kokių aukštumų žmogus gali pasiekti savarankiškai lavindamasis. Žinoma, jei yra ne tik talentingas, bet ir labai atkaklus, žingeidus. □

Pirmasis lietuviškas periodinis leidinys Argentinoje pasirodė 1917 m. Tai buvo lietuvių emigrantų reikalams skirtas laikraštis „Žvaigždutė“, kurį redagavo Jonas Padvalskis. Vėliau

